

Filantropijas tradīcijas Latvijas Universitātē starpkaru laikā

Laila KUNDZIŅA-ZVEJNIECE,
LU Fonda izpilddirektore, valdes locekle

Filantropijas tradīcijas latviešu nācijas vidē ir salīdzinoši nesenas. Filantropijas uzplaukums sākās 19. gadsimta vidū, kad jaunlatvieši sāka atbalstīt izglītību alkstošu latviešu studentu studijas Pēterburgā, Maskavā, Tērbatā, kā arī citās Krievijas un Eiropas universitātēs. Šī jaunlatviešu iniciatīva bija ļoti nozīmīga, kaut arī tolaik stipendijas tika maksātas kā stipendija – aizdevums.

Pirmais, kas aicināja turīgus latviešus pievērsties filantropijai, bija Krišjānis Valdemārs. Viņš no 1878. gada Maskavas latviešu vakarnieku sanāsmēs rosināja atbalstīt centīgus un izcilus studentus, tostarp arī pirmo latviešu vēsturnieku Jāni Krīgeru-Krodzenieku, kurš saņēma pirmo stipendiju. Vēlāk Jānis Krīgers-Krodzenieks bija Latvijas Universitātes (LU) Filoloģijas un filozofijas fakultātes privātdocents un 1924. gadā saņēma LU goda doktora nosaukumu.

Kristaps Morbergs – LU stipendiju fonda stūrakmens

Nodibinoties LU, daudzi Universitātes docētāji bija saņēmuši dažādas mecenātu stipendijas savām studijām, un viņu sasniegumi ir apliecinājums šo investīciju nozīmīgumam. LU starpkaru laikā ir atbalstījuši vairāki desmiti Latvijas un ārvalstu uzņēmēju, privātpersonas un fondi.

Par pirmo lielāko ziedojumu LU uzzināja 1925. gadā, kad Kristaps Morbergs parakstīja pēdējo testamentu, novēlot LU visus savus namīpašumus. Kristaps Morbergs savas dzīves beidzamo 14 gadu laikā pārveidoja testamentu trīs reizes un sešus gadus pēc LU dibināšanas pieņēma lēmumu, ka viņa universālmantini būs tieši LU. Kristaps Morbergs iepriekšējos testamentos kā pamatmērķi arī bija noteicis, ka saņemtais mantojums ir jāizlieto izglītības mērķiem.

Vairāki Kristapa Morberga darbinieki saņēma dāsnas dāvanas, piemēram, viņa grāmatveža meita, kura pirms pāris gadiem nosvinēja savu 100 dzīves jubileju, saskaņā ar Kristapa Morberga testamentu joprojām saņem nelielu atbalstu no LU.

LU mecenāta Kristapa Morberga dzīvoklis. Kristapa Morberga un viņa kundzes Augustes Morbergas portreti

No 1931./1932. akadēmiskā gada līdz 1938. gada 31. decembrim Kristapa Morberga stipendijas saņēma 62 LU absolventi, kas savu karjeru turpināja LU kā docētāji. Kopumā stipendijās LU izmaksāja 109 100,84 latus, kas pēc mūsdienu eiro aprēķiniem ir 777 000 eiro. Visvairāk stipendiju saņēma Lauksaimniecības, Ķīmijas un Medicīnas fakultātes docētāji – LU absolventi. Starp stipendiātiem ir absolventi – pazīstami zinātnieki un sabiedriskie darbinieki, kas savus akadēmiskos sasniegumus sasniedza, pateicoties dāsnajai Kristapa Morberga stipendijai, jo tā ļāva visus spēkus veltīt akadēmiskajam darbam. Starp tiem ir Margēris Stepermanis, Konstantīns Čakste, Eduards Širons, Jūlijs Rumments un Edgars Dunsdorfs.

Docētājs Edgars Dunsdorfs 1933. gadā saņēma Oskara Jūhansona (*Johansson*) stipendiju 1600 latu apmērā un 1939. gadā Kristapa Morberga stipendiju 5000 latu apmērā studijām Vakareiropas universitātēs un arhīvos, kā arī vēl papildus 1000 latus no LU nelaiķa Kristapa Morberga novēlējuma fonda 1940. gada 24. maijā. Pateicoties šim dāsnajam stipendijām, Edgars Dunsdorfs 1943. gada 12. maijā saņēma doktora grādu par disertāciju «Vidzemes Lielais zviedru kadastrs kā saimniecības vēstures avots». Profesors Edgars Dunsdorfs ir bijis viens no nozīmīgākajiem Latvijas vēstures pētniekiem.

Atbalsts LU: naudā un graudā

Otra lielākā ziedotāja starpkaru laikā bija Minna Matilde Vilhelmīne Petkevičs. Viņas ģimene bija labi pazīstama ar LU profesoru un bijušo LU rektoru Eiženu Laubi, kas projektēja abus Petkevičs ģimenes namus Krišjāņa Barona ielā. Domājams, ka tieši šī draudzība rosināja M. M. V. Petkevičs pieņemt lēmumu novēlēt daļu no abiem namiem LU. Pateicoties šim dāsnajam novēlējumam, ik gadu stipendijas saņem mērķtiecīgi studenti ar labām sekām, lai uzsāktu studijas LU.

Minna Matilde Vilhelmīne Petkevičs.
Foto no Latvijas nacionālā arhīva

1930. gada 11. aprīlī lieltirgotājs Oskars Jūhansons nodeva Latvijas sūtnim Zviedrijā ekselencei Kārlim Reinholdam Zariņa kungam 2000 zviedru kronas ar mērķi piešķirt stipendijas «latvju studentiem (vislabāk tirdzniecību studējošiem), bet ne pārāk jauniem un turklāt tādiem, kuri vēlās turpināt studijas Zviedrijā, lai vēlāki stiprinātu kulturēlos un tirdznieciskos sakarus starp Zviedriju un Latviju». Šo stipendiju saņēma LU absolvents, LU docētājs Edgars Dunsdorfs.

Šā paša gada novembrī, pateicoties LU zviedru valodas lektora V. Freija labajām attiecībām ar Zviedrijas valdības pārstāvjiem, LU saņēma ziņu par Zviedrijas valdības stipendiju 1000 zviedru kronu apmērā, lai to piešķirtu kādam no LU jaunākajiem mācībspēkiem. Bija vien norādīts, ka izvēlētais kandidāts «jāliek priekšā vietējam zviedru sūtnim».

Dažu mecenātu stipendiju mērķis bija atbalstīt konkrētas zinātnes nozares, kuras ietekmē tautsaimniecības attīstību. Piemēram, Latvijas Valsts prezidents Kārlis Ulmanis 1940. gadā ziedoja LU 1000 latus ar mērķi veicināt zinātniskos pētījumus par akciju sabiedrībai «Aldaris» nozīmīgām tēmām, piemēram, ar alus rūpniecību saistītiem pētījumiem. 1938. gadā arī Armijas ekonomiskais veikals piešķīra LU ziedojumu, lai ieinteresētie studenti varētu izstrādāt savus zinātniskos darbus par tēmu «Vakareiropas un Amerikas preču nama organizācija». Pirmā godalga tika noteikta 500 latu apmērā un otrā godalga – 300 latu apmērā, lūdzot izsniegt veikalam godalgoto darbu eksemplārus.

Rokfelleru fonda dāvinājums LU Ķīmijas fakultātei

LU ir ziedojuši arī LU docētāji kā naudā, tā graudā. Piemēram, profesors Jānis Maižiņš 1937. gada 20. novembrī nodeva LU Farmācijas muzejam dokumentus ar vēsturisku nozīmi. Šim piemēram sekoja profesors Jānis Kauliņš 1938. gada rudenī, nododams LU viņa rīcībā esošos arhīva materiālus.

Arīdan no LU vieslektoriem LU ir saņēmusi atbalstu. Prof. M. Rošs savu stipendiju nodibināja 1931. gadā 720 Šveices franku apmērā, un 1938. gadā stipendijas apjoms bija 2601,66 lati.

1931. gadā pēc ievērojamā latviešu ķīmiķa profesora Mārtiņa Strautmaņa iniciatīvas Rokfelleru fonds un LU piešķīra LU Ķīmijas fakultātei līdzekļus 1250 ASV dolāru apmērā kristāla rentgenstruktūranalīzes iekārtas iegādei. Iekārta joprojām apskatāma LU Ķīmijas muzejā.

1924. gada 10. maijā LU saņēma vēstuli no Latvijas Komerbankas, ka Latvijas Dzelzceļu virsvaldes darbinieki ir iemaksājuši uz LU vārda 2213,03 latus, par kuriem banka galvoja maksāt 10% gadā, lai no augļiem varētu maksāt stipendijas diviem trūcīgiem LU studentiem.

1938. gadā Valsts elektrotehniskās fabrikas (VEF) vadība nolēma atbalstīt savus darbiniekus ar stipendijām, lai viņi varētu studēt LU ar iespēju praktizēties kādā no Eiropas universitātēm, pētniecības institūtiem, privātajos uzņēmumos vai kādu iestāžu laboratorijās.

Saņemtie ziedojumi LU – ap 50 miljonu eiro

Provizoriskais ziedojumu apmērs, sākot no LU dibināšanas līdz mūsdienām, ir skaitāms vairāk nekā 50 miljonu eiro apmērā. Ziedojumu apmēri ir, sākot no pāris eiro līdz pat vairākiem miljoniem eiro. Piemēram, salīdzinājumā ar Oksfordas Universitāti, kas savu pirmo ziedojumu saņēma tikai 47 gadus pēc tās dibināšanas, LU savu pirmo lielo ziedojumu saņēma jau sešus gadus pēc dibināšanas, un tas bija Kristapa Morberga testamentārais novēlējums.

Lielāko ziedošanas kampaņu LU organizēja 1935. gadā LU ērģeļu iegādei, kad 112 dienu laikā Latvijas sabiedrība un uzņēmumi saziedoja 25 000 latu ērģelēm, tas mūsdienās atbilst vairāk nekā 177 000 eiro.

LU neapšaubāmi ir filantropijas flagmanis Baltijā, un cerams, ka līdz LU 100 gadu jubilejai mēs pietuosimies Eiropas un pasaules universitāšu sasniegumiem filantropijā.

Traditions of Mentoring in UL during Interwar Period

Dozens of Latvian and foreign businessmen, as well as individuals and funds have supported the UL in the interwar years. The first substantial donation was made in 1925 by Kristaps Morbergs. In his will, he left all his houses to the UL. The second largest mentor of this period was Minna Matilde Vilhelmīne Petkevičs. In total, more than fifty millions of euro has been donated to the UL since 1925. In 1935, the UL organised the biggest fundraising to collect donations for the organ. In 112 days, Latvian companies and society donated more than LVL 25,000 for organ, which today equals to more than EUR 177,000.